Rezistenţii pasivi şi potenţialul de adaptare

Oamenii îi percep în mod individual pe ceilalţi: ce fac, cum fac, cînd fac, cît de bine fac un anumit lucru sau mai multe. Ei nu asistă la spectacol decît în măsura în care, cred ei, nu sînt pe scenă. În această situaţie cred că există cel puţin două cîmpuri perceptive cu doza lor de selectivitate: persoanele inteligente sau cele care gîndesc ca noi şi, bineînţeles, ceilalţi, adică persoanele care "nu vor să înţeleagă". Din acest motiv, fenomenul rezistenţelor la schimbare constituie cutia neagră a tuturor acelora care vehiculează ideile schimbării. Paradoxal, "micul reacţionar" din noi trebuie trezit, el este măsura a ceea ce trebuie făcut pentru a schimba. Dacă aceste rezistenţe nu ar exista şi nu s-ar manifesta, atunci ce rost mai are schimbarea?

Se pare că acceptăm greu că schimbarea este pe cale şi că ea trebuie să devină un mod de existenţă, iar nu încrîncenarea în stabilitate. Oare cîţi dintre noi sîntem conştienţi de aceasta? Cu ani în urmă apreciam într-o discuţie cu eminentul şi boemul profesor Eduard Pamfil ce frumoase sînt stalactitele şi stalacmitele unei peşteri amenajate pentru un turism comod. Mi-a răspuns năucitor de simplu: ''Da, dar sînt moarte!'' Vă las pe dvs. să judecaţi, eu nu o să uit, cum nu o să uit niciodată adevărurile spuse de nebun, construirea clopotului, estetica icoanelor din filmul *Andrei Rubliov*, sau criza de identitate a personajelor din *Călăuza*, sau suferinţa personajelor din românescul *Reconstituirea*. În aceste mesaje şi în multe altele se înfiripau germenii schimbărilor ce au venit - greu, dar au venit. Important mi se pare să ai un scop clar definit, programe care să concretizeze scopul şi să lupţi contra propriilor rezistenţe la schimbare. Drumul este lung, dar începe cu un simplu pas, cu condiţia să fie înainte - oare înspre ce? Anxioasă întrebare. În sistem, paradoxal, rezistenţele nu se pot elimina, dar se pot transforma în adevărate pîrghii ale schimbării.

Ce se întîmplă însă cu propriile rezistenţe, care pot fi active sau pasive, explicite sau implicite? Oricum ar fi, este important că există şi că se pot activa mai mult sau mai puţin conştient, ca răspuns la o diversitate de situaţii. Percepţiile noastre sînt primele tributare modului în care ne-am obişnuit să vedem lumea din jur. Da, obişnuinţele persoanei sînt o primă formă de rezistenţă la schimbare, fiindcă sînt o măsură a economiei de gîndire şi de comportament. De exemplu, şi în anii '90, şi acum, "statul la coadă" a rămas ca un magnet; acesta trimite însă şi la învălmăşirea birocratică în care ne complacem, iar funcţionarul, cerîndu-ţi o adeverinţă în plus, îşi confirmă importantul statut pe care crede că îl are. Într-un asemenea cerc vicios se întreţin o mulţime de obişnuinţe. La fel ca şi problema costului prea crescut al hranei, care de peste 50 de ani este o *pîrghie de manipulare*, unde "coada" ne ţintuieşte într-o stupidă socializare, creatoare de rezistenţe greu de înfrînt.

Din păcate, noile obişnuinţe pe care ni le formăm trimit la acceptarea nedisimulată a consumului unor programe de prost gust oferite de unele reţele TV: emisiuni de divertisment ai căror realizatori cred că *Decameronul* a fost scris de un văr primar personal, orele de manelizare, telenovelele cu mii de episoade unde feromonii se transformă neaoş în scleromoni, reclamele proaste de tipul "unde dai şi unde crapă". Ce ţi-e şi cu civilizaţia imaginii! Oare doar atît înseamnă? "Vai, dragă, ce copil drăguţ ai! - E adevărat, dar asta nu-i nimic, să-l vezi în poză!"

Necunoscutul Mîine

Noul este uşor acceptat emoţional şi afectiv, dar este înţeles greu prin uzanţele cognitive. Vechiul a scăpat din cuşcă şi musteşte prin majoritatea cotidienelor îmbrăcat în haine noi. Un anonim luptă cu sine şi cu existenţa sa, construind ceva cu un efort demn de a răsturna lumea, iar mulţi cu Euri gonflate dau bine la imagine, păşind nonşalant pe gazonul plătit şi muncit de alţii. Simţim că ceva necunoscut este împreună cu noi, şi atunci se declanşează frica ce va crea, dacă vreţi, mica reacţiune personală sau refugiul în iluzii, care la rîndul lor, în cel mai bun caz, generează utopii. Pentru noi, *mîine* este un necunoscut. Din acest motiv, vrem să ancorăm în NATO şi ne rugăm de Europa, în care sîntem, să ne primească. Existenţa lor este o certitudine: labirintul nostru este problema. De mîine vrem să fim mai buni, dar nu întotdeauna chiar de mîine şi aceasta pentru că dorim să riscăm cît mai puţin, deşi ştim că orice decizie se întreţine prin calitatea riscului asumat. Regretele trecutului "solid" ne-au păscut şi ne pasc, ne-au urmărit şi ne urmăresc. Poate unii dintre noi am crezut că descărcarea iniţială este arhisuficientă, însă procesul era abia la primul pas. Organismul îşi blochează autonom suferinţele dacă ai ceva de făcut important în viaţă, abia după ce ai făcut lucrul acela important te trezeşti cu surprizele pe care ţi le-ai făcut tu însuţi, fără să ştii. Frica de necunoscut este adesea invers proporţională cu gradul de toleranţă şi cu ambiguitatea persoanelor.

Mai există o dilemă, pe lîngă multe altele, în existenţa noastră, care provine din natura umană, din zona nevoilor, trebuinţelor. Tindem să ne satisfacem nevoia

.

de stabilitate interiorizată şi totuşi, chiar dacă avem un oarecare succes în legătură cu homeostazia proprie, din timp în timp, simţim că sîntem tensionaţi sau că rămînem ancoraţi în satisfacerea acestei nevoi, uitînd de o altă nevoie fundamentală pe care ne-a dat-o mama natură, cea de *explorare*. Valorizînd astfel stabilitatea, în faţa noului devenim pe nesimţite un pachet de nervi, anxioşi, defensivi, ostili chiar, sau apatici. Exemplul stărilor de apatie, de nemulţumire, este al unora dintre cei care se reîntorc din spaţiul european şi care se transformă în adevăraţi defensivi căutători de canale TV, pe care civilizaţia imaginii le oferă iluzia unei aproximative coexistenţe cu lumile dispărute deocamdată. Sînt rezistenţii pasivi chiar faţă de cei cu care ar merita să fie altfel, de pildă faţă de familia lor, în timp ce cu prietenii se mai amăgesc la un pahar de vorbă. Uităm sau nu vrem să recunoaştem că şi noi sîntem actori în spectacolul schimbării, obişnuiţi fiind să asistăm la spectacolele de la stîlpul X şi să batem conştiincioşi din palme cerînd naivi statistic bisul, pe care preopinentul îl oferă ori de cîte ori are ocazia. Nevoile noastre ne ghidează comportamentele spre satisfacerea lor, or, dacă schimbarea vine să compromită satisfacerea acestor nevoi, riscul este de a activa panoplia de rezistenţe şi, în loc ca rezistenţele să fie controlate, ne controlează ele pe noi. Sentimentele de apartenenţă ne fac să ne identificăm cu situaţia actuală şi, chiar dacă dorim schimbarea, orice eveniment al existenţei care pare să ne ameninţe statutul actual ne creează impresia că persoana noastră este discreditată, şi atunci "mercenarul rezistenţă" intră în acţiune.

"Cîştig - cîştigi" vs. "dau - primesc"

Trăim într-un social a cărui esenţă de organizare ar trebui să fie de la sine solicitarea conformării la norme, însă tocmai această conformare este bulversată, sechelele

vechiului sistem tind să le menţină, de pildă centralizarea de multe ori excesivă, în timp ce noile norme sînt pline de cerinţa altor norme, cele de aplicare. Nu numai persoana are rezistenţe explicite şi implicite, ci şi fostul sistem, cu coerenţa sa draconică şi nepermeabilă. Sistemul, ca şi persoana, îşi are anamneza sa. Orice schimbare care vine să atenteze la coerenţa unui sistem şi la dinamica sa generează reacţii pe măsură: febra pentru organismul biologic, grevele mai mult sau mai puţin spontane pentru organizarea socială. Şansa noastră, cred, rămîn totuşi în mare parte tinerii şi anonimii care luptă cu propriile rezistenţe şi fac ceva fiindcă au înţeles vocaţia viitoarei societăţi civile, concurenţiale, contractuale, bazate pe principiul "cîştig - cîştigi", renunţînd la cel de tipul "dau - primesc". Sînt însă mulţi care doresc să li se ridice statuie înainte de a pleca. Efectul frustrărilor acumulate nu iartă, dorinţa excesivă de a scăpa de acestea se transformă în rezistenţe derivate din efectul întreţinerii clişeelor. Tinerii au şansa vîrstei în primul rînd, ei pot mai uşor să asimileze noi valori, ei deţin sau pot deţine abilitatea să le compatibilizeze cu adevăratele valori tradiţionale, mă refer la cultură şi ştiinţă şi, îmi place să cred, cu valorile universale. Nu putem să trăim în noi forme fără fond. Construirea calităţii fondului este esenţială: cultură, profesionalitate, competenţă şi performanţă. La noi, interesele şi drepturile achiziţionate rapid şi consumativ după '89 tind să devină adevărate redute ale rezistenţei, rămînînd asociate cu ecourile celor achiziţionate mai de demult. Schimbarea planificată ca proces devine o acumulare de experienţe pentru persoane, organizaţii şi pentru sistemul social. Putem să ne acordăm şansa de a deveni mai exigenţi, mai conştienţi în autoevaluare, mai transparenţi şi toleranţi, cel puţin în comunicare. Trebuie să ne găsim noile modele, adevăraţii competenţi, şi să contracarăm redundanţa oportuniştilor, cărora le convin ritmul şi haosul. Am întîrziat, dar trebuie să acceptăm riscul rapidităţii schimbării. Avem mijloace să participăm la schimbare sau acceptăm impardonabil să fim iarăşi spectatori? Starea de participare, în multe cazuri, ţine de obedienţa lui "pînă ne alegem şeful", şi dacă nu sîntem aleşi noi sau preferatul nostru, renunţăm, devenim rezistenţi, bîrfim, cotcodăcim pe la colţuri, ne dăm mari în alte spaţii. Este greu să-ţi cîştigi o nouă identitate dacă vrei, cei rezistenţi însă şi-o păstrează cu nonşalanţa delatorilor faţă în faţă cu cel turnat, oferindu-ne iluzia unui potenţial integral de adaptare.

Totuşi, rezistenţele la schimbare pot fi atenuate ascultîndu-i tolerant pe cei care le exprimă, reuşind să implici transparent oamenii în procesul schimbării, fără să te joci cu puterea cu care ai fost investit temporar, oferind mijloacele necesare, respectînd valorile culturale vechi sau noi, expunînd avantajele schimbării fără a-i ascunde inerentele dificultăţi, reducînd incertitudinile şi sursele de insecuritate, găsind argumente credibile, nu surogate, inspirînd încredere celorlalţi prin proiect şi prin acţiunile tale, lăsînd portiţe pentru revizuiri. Schimbarea se află la frontierele dintre tehnic şi social, dintre ştiinţific şi pragmatic, dintre raţional şi emoţional. De aceea, schimbarea nu trebuie să ajungă sclava uniformităţii, nici în braţele unui viitor inuman.

Gelu V. TODEA